

Zitierhinweis

Tohma, Nikola: review of: Kōstas Tsibos, Hybridní „lidově“ demokratické Řecko. Dějiny Komunistické strany Řecka v období 1945–1956, Prague: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2023, in: Slovanský přehled, 110 (2024), 2, p. 446-450, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/7c68cfc011854159bc0d1979a8672fd3>

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Konstantinos TSIVOS,

Hybridní „lidové“ demokratické Řecko. Dějiny Komunistické strany Řecka v období 1945–1956,

Praha, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy 2023, 331 s.,

ISBN 978-80-7671-122-8.

České odborné i laické veřejnosti je téma řecké politické emigrace v socialistickém Československu poměrně známé.¹ Mnoho někdejších uprchlíků z řecké občanské války (1946–1949) a jejich potomků, kteří se v zemi natrvalo usadili, se totiž následně prosadilo díky svým intelektuálním schopnostem a uměleckému a sportovnímu talentu, a tudíž se stalo přirozenou součástí československého a českého veřejného života. Někteří z nich sepsali své vzpomínky na útěk a emigraci ve formě pamětí nebo poskytli orálně-historické rozhovory, dnes většinově dostupné v databázi Paměti národa.² Jedním z hlavních iniciátorů jejich sběru byl, spolu s historičkou Kateřinou Královou, český historik řeckého původu Konstantinos Tsivos. Výsledkem jejich společných aktivit se v roce 2012 stala kolektivní monografie *Vyschly nám slzy... Řečtí uprchlíci v Československu*, později vydaná též v rozpracované verzi v řeckém překladu.³

Jakožto přední odborník na moderní řecké dějiny Konstantinos Tsivos dříve spolupracoval s významným českým historikem a balkanistou Pavlem Hradečným, včetně opakovaného knižního vydání *Dějiny Řecka*.⁴ Ve svých publikacích, odborných i populárně naučných, se Tsivos zabýval různými milníky řeckých dějin počínaje řeckou revolucí (1821–1832) a konče důsledky novodobé hospodářské krize (2008). Díky své překladatelské činnosti pak řeckým čtenářům představil romány českých spisovatelek Kateřiny Tučkové a Aleny Mornštajnové i odborné práce českých historiků, kromě již jmenovaných Pavla Hradečného a Kateřiny Králové též Jana Koury. Největší část své plodné akademické kariéry přesto věnoval právě tématům řecké občanské války a následné politické emigrace do zemí tzv. Východního bloku. Nejprve knižně zpracoval dějiny řeckých uprchlíků v Československu mezi

1 Recenze vznikla v rámci projektu ERC Unlikely Refuge? Refugees and citizens in East Central Europe in the 20th century.

2 Například Georgios KARADZOS, *Ukradené slunce*, Lomnice nad Popelkou 2004; Kosta ŠKOKLÉV, *Útek za životem*, Brno 2018.

3 Kateřina KRÁLOVÁ – Konstantinos TSIVOS, *Vyschly nám slzy... Řečtí uprchlíci v Československu*, Praha 2012; Eosdem, *Stegnosan ta dakrya mas... I Ellines prosfyges stin Tsechoslovakia*, Athény 2015.

4 Pavel HRADEČNÝ a kol., *Dějiny Řecka*, Praha 2007, 2009, s. 590–597.

lety 1948–1968.⁵ V pozdějším řeckém vydání je rozšířil až do roku 1989.⁶ Ve spolupráci s řeckým historikem Nikosem Marantzidisem pak prozkoumal problematiku řeckého komunistického hnutí v mezinárodní perspektivě a optikou československých archivů.⁷ Tedy především Tsivosovou zásluhou patří historie řeckého exilu u nás k těm v kontextu Východního bloku nejprobádanějším.

Ve své zatím poslední monografii *Hybridní „lidové“ demokratické Řecko. Dějiny Komunistické strany Řecka v období 1945–1956* se Tsivos rozhodl posunout svůj odborný záběr ještě dál. Mapuje v ní dvanáct zásadních let vývoje Komunistické strany Řecka (KKE), během nichž se po prohře komunistické Demokratické armády Řecka v občanské válce ocitl spolu s desítkami tisíc řeckých občanů v exilu též její stranický aparát. Vedle ústředí KKE v rumunské Bukurešti působily řecké komunistické struktury s odlišnou mírou autonomie napříč zeměmi Východního bloku, čímž daly vzniknout vskutku transnacionální organizaci. Její fungování bylo o to zajímavější, že KKE byla nucena reagovat jak na vypjatou politickou situaci v domovském Řecku, kde pokračovala v ilegální činnosti, tak na překotný politický vývoj uvnitř komunistického tábora, a to na mezinárodní i národní úrovni. Konkrétně období vrcholného stalinismu a následné destalinizace tragickým způsobem poznamenaly nejen politické události v jednotlivých zemích střední a východní Evropy, ale i dění uvnitř národních komunistických stran, KKE nevymýšlí.

Zvolené období také koreluje s autorovým rozhodnutím zkoumat dějiny exilové KKE ve středoevropském kontextu, čemuž uzpůsobil i zdroje, na nichž svůj výzkum postavil. Vycházel z českých, řeckých, polských a maďarských archivů, emigrantského tisku, orálně-historických rozhovorů a egodokumentů. Ty mu umožnily reflektovat, jakým způsobem se společenské změny po smrti Stalina (1953) a polské a maďarské události roku 1956 obtiskly do vnitřního dění v KKE a osudů jejích členů. Výběr Československa, Polska a Maďarska je přitom reprezentativní i s ohledem na celkový počet zde žijících řeckých uprchlíků, který představoval přibližně polovinu celé emigrace. Autor ovšem do své analýzy zahrnul též zásadní epizody z ostatních zemí Východního bloku a nemalou pozornost věnoval činnosti KKE přímo v Sovětském svazu. Výsledkem je působivá a přitom přehledná mozaika vývojových linií uvnitř řeckého komunistického hnutí, protkaná příběhy jednotlivců

5 Konstantinos TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu (1948–1968) – Od jednoho rozštěpení k druhému*, Praha 2012.

6 Idem, „*O megalos kaymos tis xenitias...*“ *Ellines politikoi prosfyges stin Tsechoslovakia 1948–1989*, Athény 2019.

7 Nikos MARANTZIDIS – Konstantinos TSIVOS, *O ellinikos emfylios kai to diethnes komunistiko systima – To KKE mesa apo ta tsechika archeia 1946-1968*, Athény 2012.

– vedoucích představitelů KKE i jejich řadových členů. Vedle „velkých“ dějin KKE tak autor čtenáři dává nahlédnout řecký komunismus „zdola“, sleduje sociální původ, motivace a individuální životní strategie řeckých komunistů.

Proč by ovšem českého čtenáře vůbec měly zajímat jejich osudy? Nejde jen o to, že se mnohé z nich odehrávaly v rámci našeho regionu a historicky se tak protnuly s naší politickou, sociální a kulturní realitou. Jak totiž autor sám upozorňuje, studium řeckého komunismu může do značné míry nastavit zrcadlo českému vnímání vlastní komunistické minulosti. Upozorňuje jednak na odlišnou úlohu řeckého komunismu jako reprezentanta země, kde komunismus neuspěl, jednak na opačnou řeckou historickou zkušenost s krajně pravicovými autoritativními režimy, obvykle vedoucí k hodnocení komunismu jako perzekvovaného, do určité míry možná i levicí idealizovaného hnutí. Autor ve své práci zohledňuje tyto protichůdné tendence v české a řecké historiografii komunismu. I proto upozorňuje na faktickou pluralitu v jeho vnímání, a tedy existenci více podob „komunismů“, stejně jako na potřebu oprostít se od jednostranného, antikomunismem motivovaného výzkumného zaměření akcentujícího výhradně prvek represí a vnucení „zvenčí“. Snaží se přitom pochopit příčiny přitažlivosti (nejen) řeckého komunismu jakožto nového „náboženství“ a kultury sebeobětování, v jejímž důsledku jeho následovníci mnohdy riskovali vše. Nutno podotknout, že autor zdařile a nezaopatřené vykresluje nepřímou realitu poválečného Východního bloku, dost možná díky jeho jedinečnému česko-řeckému náhledu i osobní empatii dané osudem jeho vlastní rodiny.

Nejen komunismus, ale také Řecko není v historické interpretaci jedno jediné. Slovy autora „hybridní ‚lidově‘ demokratické Řecko“ jakožto projekt exilové KKE představuje paralelní příběh k antikomunistickému řeckému režimu v Athénách, konsolidovanému po roce 1949 pod kuratelou Spojených států. V tomto ohledu je řecký komunistický exil součástí „velkých“ dějin studené války a je jen jinou variantou národy štěpících ideologických konfliktů, jakým byla i následná korejská válka a vznik dvou korejských států. Umístěním řeckého exilu do prostoru Východního bloku, mimo teritorium řeckého státu, ovšem toto téma zůstalo nedostatečně probádané i v Řecku, rozhodně méně než předchozí období občanské války. Ze stejného důvodu dlouho zůstávalo stranou výzkumu světového komunismu, mnohdy národně definovaného. Tsivosova kniha by tedy v případě překladu byla přínosem i pro řecké a obecně zahraniční čtenáře.

Publikace sleduje vývoj v exilové KKE chronologicky ve čtyřech časových úsecích. Nejprve šířeji představuje řecké komunistické hnutí od počátků bolševis-

mu v zemi po první světové válce do jeho porážky v občanské válce. Sleduje tak především problematiku úzkého navázání KKE na sovětský režim a jeho neblahé implikace pro její fungování v meziválečném Řecku i pozdější politický a vojenský krach, který vyústil k nucené emigraci. Druhá část knihy se věnuje formování exilových struktur KKE v jednotlivých státech Východního bloku v období vrcholného stalinismu. Symbolicky ji ovšem otevírá příběh, akcentující heterogenitu řeckých komunit, kterou netvořili pouze komunisté. Migrační trajektorie zajatého vojáka monarchistické řecké armády, který po deseti letech strávených v socialistickém Československu litoval své následné repatriace na Krétu, pak jen podtrhuje nutnost vzít v našem hodnocení v potaz pluralitu a nejednoznačnost podobných příběhů jednotlivců. Třetí část reflektuje období uvolňování politických poměrů po smrti Stalina, charakteristické rostoucím zpochybňováním vedoucí úlohy generálního tajemníka KKE Nikose Zachariadise jakožto řeckého komunistického „mesiáše“, a to nejprve sovětským vedením a pak i členy strany. Centrem těchto ideologických sporů se vedle Prahy a Taškentu, kde si KKE zachovala oddělené stranické struktury, stalo i Polsko vzhledem k tamnímu dlouhodobému Zachariadisově působení. Závěrečná část knihy pak analyzuje vliv 20. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) a následných polských a maďarských událostí na exilovou KKE i její činnost v Řecku, vrcholící odvoláním Zachariadise na 6. plénu ÚV KKE, pronásledováním jeho stoupenců a rehabilitací jeho odpůrců.

Historii KKE vždy doprovázely četné zvraty. Od počáteční politické bezvýznamnosti a meziválečného pronásledování byly její struktury v Řecku téměř rozmetány v období tzv. Metaxasovy diktatury (1936–1941). Po její částečné „rehabilitaci“ během národního odporu vůči útoku fašistické Itálie (1940–1941) dosáhla strana bezprecedentní podpory organizací odboje proti okupačním mocnostem tzv. Osy, jen aby po válce dospěla k další porážce. O to více je fascinující, že ani v kontextu Východního bloku se KKE nedostalo náležité podpory, ať už hovoříme o tzv. procentové dohodě či dopadech sovětsko-jugoslávské roztržky na výsledek občanské války. I v exilu byla KKE navzdory deklarovanému internacionalismu vydána napospas národním komunistickým stranám, podléhala jejich kontrole a závisela na jejich financování. Právě tento prvek se prolíná celým svazkem a podtrhuje míru oběti „běžných“ komunistů. Nejenže Tsivos KKE neadoruje, naopak exponuje drsnou každodenní realitu jejích členů, kteří mnohdy balancovali na hraně pod vlivem ideologických sporů i dalekosáhlých osobních křivd. Výsledkem byly problematické vztahy nejen v emigrantských komunitách, ale i mezi exilem a komunisty přežívajícími v Řecku. Po tragédii občanské války, v níž proti sobě bojovali sou-

sedé i příbuzní, tak nastoupila tragédie komunistického exilu, který pokračoval v bratrovražedném tažení hledáním vnitřního nepřítele. Z toho plynoucí trauma, vedoucí k frakcionalismu, deziluzi, osobním krachům i fyzické eliminaci odpůrců, má univerzální výpovědní hodnotu a zaslouží pozornost a srovnání s analogickými příběhy komunismu a studené války.

Nikola Tohma

Mariusz ZAJĄCZKOWSKI,

Wierchowiny 1945. Fakty i mity, współczesne dyskursy historyczne i spory interpretacyjne o sprawstwo zbrodni i Narodowe Siły Zbrojne,

Warszawa, ISP PAN 2023, 316 s. + ilustrace,

ISBN 978-83-66819-40-5.

Období vlády komunistických a dělnických stran stále představuje jeden ze základních pilířů současné historické vědy. Nejinak je tomu v Polsku, kde byl dopad komunistického režimu na podobu společnosti a státního zřízení obzvláště výrazný, a to zejména v jeho počátcích. Proces „upevňování lidové vlády“ (utrwalanie władzy ludowej) totiž provázely rozsáhlé represe ze strany sovětských i polských orgánů namířené proti nekomunistickému odboji. Rozsah odporu proti totalitní moci byl přitom v Polsku mimořádný, vedle zpravodajských sítí totiž v zemi působily i ozbrojené oddíly, které útočily na vznikající státní administrativu či komunistické bezpečnostní složky. Ne všechny činy odboje jsou nicméně chvályhodné. Vyhrocená doba a stále složitější postavení partyzánů totiž nezmítla vedly k nekontrolovatelnému a neadekvátnímu jednání, jako např. obohacování se či fyzické útoky na civilisty, případně těž jejich zabití. Podobné skutky však nebyly motivovány pouze materiálním přínosem či jako důsledek ztráty společenských a morálních zábran, svoji roli hrála i ideologie a nepřátelský postoj k národnostním menšinám. Dne 6. června 1945 se oběťmi protikomunistického podzemí stali i obyvatelé obce Wierchowiny (okr. Krasnystaw) v lublinském vojvodství, jimiž byli převážně Ukrajinci. Odpovědnost za tento čin je připisována příslušníkům oddílu praviceových Národních ozbrojených sil (Narodowe Siły Zbrojne, NSZ). V podstatě okamžitě byl tragický osud Wierchowin zahalen do hávu propagandy, nejrůznějších polopравd a mýtů, které přežívaly i po pádu komunistického režimu. Tento stav v zásadě přetrvává do dnešních dnů, pouze se změnilo pojetí obětí a osob odpovědných za jejich smrt.